ביאורים

עולם הטבע הוא עולם מוגבל - עולם עם התחלה וסוף, עם גבולות וחוקים ברורים ומוחלטים. המים לא יכולים להחליט שהם אינם יורדים למטה אלא עולים למעלה, והפיל אינו יכול להתחיל לעוף באויר. יש חוקי טבע שהם מתנהלים על פיהם. כמו כן, כל דבר שהוא טבעי וחומרי סופו שילך ויתכלה, ילך ויתבלה, וכדי לתת חיות לעולם הזה שלא ישקע ויתכלה צריך לחבר אותו לעולם עליון יותר. אין עולם הטבע יכול לגאול את עצמו בכוחות עצמו, הוא צריך נשיפה רוחנית כדי להתמלא. משל למה הדבר דומה? לכדור מלא אוויר אשר סגור באמצעות פקק. בתחילה הכדור מנופח מאוד אך במשך הזמן לחץ האוויר יורד והכדור הולך ומתכווץ. כדי להחזיקו מנופח אנו צריכים למלא את החלל באוויר שמגיע מבחוץ. כך הכדור יישאר מנופח לאורך זמן.

המהר"ל מדמה את עולם הטבע למספר שבע. לכל חפץ בעולם יש שישה צדדים (למעלה, למטה, ימינה, שמאלה, קדימה ואחורה), וכמובן, יש הנקודה השביעית, הניצוץ האלוהי המחיה אותו ונותן לו משמעות. מציאות זו היא מציאות חומרית סגורה אשר הולכת ומתכלה. צריך משהו עליון שהוא מעבר לשבע, מעבר לגבולות החומר. משהו שמגיע מאלוהים, ויכול לְחַיות את המציאות החומרית. המשהו העליון הזה, שמחייה את העולם כולו ואת האדם, הוא התורה האלוהית ומצוותיה הקדושות. אמנם גם חוקי הטבע ניתנו על ידי הקב"ה ונקבעו על ידיו, אך הם מוגבלים וקבועים, ולכן צריכים את מעשה המצוות של האדם, אשר בוחר בטוב ובאלוהי בכוחות עצמו. כך האדם נותן משמעות רוחנית לבריאה ומחיה אותה מחדש.

הרחבות

• בין היהדות לנצרות

חָסֵר עַד שֶׁהוּא נִשְׁלַם עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה עַצְמוֹ. על פי היהדות האדם נברא חסר כדי שיהיה מקום לעבודתו העצמית. אמנם, **אין בנפשו דברים טבעיים-מולדים רעים**. כל החלקים המרכיבים אותו הם טובים, אלא שמוטל עליו **לסדרם** כך שישתמש בהם במקומם הנכון (עיין בהרחבות לעיל פרק, א י"ב טבת) **ולמלא אותם בקדושה** (כפי שכותב כאן המהר"ל). לעומת זאת, לפי הנצרות אכן ישנם הרבה חלקים טבעיים-מולדים רעים (כגון הנישואין), ואדם החפץ להיות טוב עליו להיות נזיר ולבטל חלקים אלו (שאי אפשר לתקנם). גם לדידם אפשר להסביר מדוע חלקים אלו נבראו - כדי שנילחם בהם ונבטלם.

מדוע היהדות פוסלת תפיסה זו? משל לאדם שצריך לבנות בניין מסוים וקיבל חומרים לצורך הבנייה. אם הוא ימצא שכל החומרים נצרכים לו יהיה ברור שמישהו הכין את החומרים הללו בשביל הבניין הזה. אולם, אם הוא ימצא שהרבה חומרים חסרים, וכן גם הרבה חומרים מיותרים, הרי יתברר לו שכלל לא הכינו את החומרים הללו בשביל הבניין הזה. אולי הם אפילו נועדו לבניין אחר לחלוטין. כאשר החומרים אינם תואמים אי אפשר להסתפק באמירה ש'חסרה כאן עבודה', אלא זהו חוסר התאמה בין החומרים לבין היעוד שלהם. כך באדם, אם נמצא בטבעו 'חלקים' מיותרים שאין לו כיצד להשתמש בהם בצורה חיובית, משמעות הדברים תהיה שהוא כלל לא נברא בהתאמה לכך שיהיה טוב.

שאלות לדיון

רבי עקיבא מראה שהטבע חסר, מכך שתינוק מחובר לאימו. מה אנו לומדים מכך שלא נולדנו שלמים?

מהי המשמעות של זה שהתורה היא 'מעל הטבע'? האם זה אומר שהתורה סותרת את הטבע?

לעילוי נשמת ר' יהודה ב"ר חיים שמחה נוימן ז"ל

פרק ב

נושא הפרק: התורה משלימה את האדם הטבעי

האדם נברא חסר, מצוות התורה משלימות את האדם

הִתְבָּאֵר לְךָ, כִּי הַפְּעֻלּוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת, שֶׁהֵם מִצְוֹוֹת הַתּוֹרָה, הֵם רְאוּיִים לָאָדָם לְפִי מַדְרֵגַת נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית שֶׁהִיא בְּקִרְבּוֹ. וְהַפְּעֻלּוֹת הָאֵלּוּ הֵם הַשְּׁלֵמַת הָאָדָם, שֶׁבָּהֶם יִשְׁלַם, עַד שֶׁהוּא הַבְּרִיאָה, אֲשֶׁר בָּהּ רְצוֹן בּוֹרְאוֹ[1]. וְיִתְבָּאֵר בַּפְּרָקִים הַבָּאִים דָּבָר זֶה בַּאֲרִיכוּת, בְּעֶזְרַת נוֹתֵן הַתּוֹרָה. וּבְזֶה הַפֶּרֶק יִתְבָּאֵר דֶּרֶךְ כְּלָלוּת בְּקִצּוּר, שֶׁהָאָדָם יְצִיר כַּפּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִבְּחַר הַתַּחְתּוֹנִים, חָסֵר עַד שֶׁהוּא נִשְׁלַם עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה עַצְמוֹ•. וְעַל יְדֵי מִצְוֹוֹת הַתּוֹרָה יַגִּיעַ הָאָדָם אֶל הַהַשְׁלָמָה. כִּי מִצַּד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֶפֶשׁ אֱלֹהִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הֶכְנָה אֱלֹהִית, לְכָךְ, אֵין הַשְׁלָמָתוֹ בְּדָבָר שֶׁהוּא טִבְעִי, אֲבָל הַשְׁלָמָתוֹ בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוָה, שֶׁהוּא עַל הַטֶּבַע.

התורה מעל הטבע

וְדָבָר זֶה מְבֹאָר בְּמָקוֹמוֹת הַרְבֵּה, שֶׁמִּצְוֹוֹת הַתּוֹרָה הֵם יוֹתֵר בְּמַדְרֵגָה וּבְמַעֲלָה מִן הַטֶּבַע[2]. וּבַמִּזְמוֹר (תהלים יט) הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל וגו', וְאַחַר כָּךְ הִתְחִיל לוֹמַר תּוֹרַת ה' תְּמִימָה וגו' עַד סוֹף הַמִּזְמוֹר. וְיֵשׁ מִן תְּחִלַּת הַמִּזְמוֹר עַד תּוֹרַת ה' תְּמִימָה שִׁבְעָה פְּסוּקִים, וְאַחַר כָּךְ תּוֹרַת ה' תְּמִימָה. כִּי הַנְהָגַת הַטֶּבַע נִבְרָא בְּשִׁבְעָה יְמֵי בְרֵאשִׁית, וְאִלּוּ הַתּוֹרָה הִיא עַל הַטֶּבַע וְהִיא מַדְרֵגָה שְׁמִינִית. וְעַל פִּי טַעַם זֶה מִזְּמוֹר אַשְׁרֵי תְּמִימֵי דָרֶךְ (תהלים קיט) שֶׁהוּסַד עַל הַתּוֹרָה[3], יֵשׁ בּוֹ שְׁמוֹנֶה אַלְפָּ"א בֵּי"תָ"א[4]. שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מַדְרֵגָה שְׁמִינִית, שֶׁהִיא עַל הַטֶּבַע, שֶׁנִּבְרָא בְּשִׁבְעַת יְמֵי בְרֵאשִׁית.

מה שמעל הטבע יש בכוחו לתקן את עולם הטבע

וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁהוּא עַל הַטֶּבַע, וְהוּא תִּקּוּן מַה שֶּׁחָסֵר הַטֶּבַע, הוּא אַחַר הַשִּׁבְעָה. וְזֶה טַעַם מִילָה בַּשְּׁמִינִי. כִּי הָאָדָם מִצַּד הַטֶּבַע נִבְרָא עִם הָעָרְלָה, וְהוּא פְּחִיתוּת הַטֶּבַע[5], וְהַמִּילָה הִיא תִּקּוּן הַטֶּבַע. וּלְפִיכָךְ, תִּקּוּן הַזֶּה הוּא בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, לְפִי שֶׁהוּא אַחַר הַטֶּבַע שֶׁנִּבְרֵאת בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית. וּמֵעַתָּה תֵּדַע כִּי הַמִּצְוֹוֹת שֶׁהֵם הַפְּעֻלּוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת וְהֵם מַעֲשֵׂה הָאָדָם, יַגִּיעַ בָּהֶם הָאָדָם לְמַדְרֵגָה שֶׁהִיא עַל הַטֶּבַע. וְרָאוּי שֶׁיִּהְיֶה כָּךְ. כִּי מַעֲשֵׂה הָאָדָם בְּמַה שֶׁהוּא בַּעַל שֵׂכֶל, הוּא יוֹתֵר בְּמַעֲלָה מִן הַטֶּבַע. שֶׁהֲרֵי הַטֶּבַע הוּא כֹּחַ חָמְרִי בִּלְבַד, וְאִלּוּ הָאָדָם הוּא שֵׂכְלִי.

אף שהטבע ברצון הבורא, מעלת האדם שהוא שכלי-רוחני גבוהה יותר

וְאִם יֹאמַר כִּי כֹּחַ הַטֶּבַע פּוֹעֵל בְּכֹחַ שֶׁהוּא מִן הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ. נֹאמַר גַּם כֵּן, כִּי הָאָדָם שֶׁהוּא שֵׂכְלִי פּוֹעֵל בְּכֹחַ הַשֵּׂכֶל שֶׁנִּתַּן לוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ. וּלְפִיכָךְ, רָאוּי אֶל הָאָדָם שֶׁהוּא שֵׂכְלִי, וְהַשֵּׂכֶל הוּא עַל הַטֶּבַע, הַמִּצְוֹוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת שֶׁהֵם הַמַּעֲשִׂים שֶׁאֵינָם טִבְעִיִּים, וְעַל יָדָם יַגִּיעַ הָאָדָם אֶל מַעֲלָה עֶלְיוֹנָה, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע, הוּא עוֹלָם הַנִּבְדָּל.

התבאר בפרק הקודם כי הפעולות האלוקיות, שהן מצוות התורה, מתאימות לאדם לפי מעלת נפשו. הפעולות האלוקיות שצריך האדם לפעול משלימות את האדם, [1]ובהיותו שלם הוא הנברא אותו רצה הקב"ה בבריאת העולם. דבר זה יתבאר באריכות, בעזרת נותן התורה, בפרקים הבאים. בפרק זה יתבאר באופן כללי ובקיצור שהאדם - יציר כפיו של הקב"ה, שהוא הנבחר מבין הברואים בעולם הגשמי - נברא חסר, והשלמתו נעשית על ידי מעשיו. מעשים אלו הם מצוות התורה שעל ידן יגיע אל השלמות. מכיוון שבאדם נפש אלוקית, יש לו יכולת רוחנית, לכן אין השלמתו בדברים גשמיים, אלא השלמתו בתורה ובמצוות שהן מעל עולם החומר.

דבר זה, שהתורה והמצוות הן [2]מעל עולם החומר, מבואר במקומות רבים. בתהילים יט במזמור השמים מספרים כבוד אל, מופיע הפסוק: תורת ה' תמימה וכו'. מתחילת המזמור עד פסוק זה יש שבעה פסוקים, והפסוק: תורת ה' תמימה הוא השמיני. סיבת הדבר, כי הטבע וחוקיו נוצרו בשבעת ימי בראשית, ואילו התורה, שהיא מעל מדרגת הטבע, היא במדרגת השמונה. טעם זה הוא גם הסיבה שמזמור אשרי תמימי דרך, [3]העוסק בתורה, בנוי [4]משמונה פסוקים לכל אחת מאותיות האלף בית, לפי שהתורה היא במדרגת השמונה, שהיא מעל הטבע שנוצר בשבעת ימי בראשית.

וכך כל דבר שהוא מעל הטבע, והוא משלים את הטבע, הוא אחר השבע. זה הטעם לכך שמצות המילה ביום השמיני. האדם מצד הטבע נברא עם הערלה [5]וזה חסרון ביצירה הטבעית. המילה באה לתקן חסרון זה, לכן התיקון מתבצע ביום השמיני. מכאן תלמד כי האדם המקיים את המצוות, כלומר את הפעולות האלוקיות, יגיע באמצעותן למדרגה שהיא מעל הטבע, וכך ראוי שיהיה, כי האדם, שהינו בעל מטען רוחני, הוא במעלה גבוהה יותר מעולם הטבע, כי הטבע הוא חומרי בלבד ואילו האדם רוחני.

אם ישאל השואל, הרי הטבע פועל בכח שניתן לו מה' יתברך, אם כן גם בטבע יש מהמימד הרוחני? נאמר, שאמנם כן, אבל האדם פועל בכח הצד הרוחני אלוקי שבו, שניתן לו מהבורא, וצד זה גבוה יותר מאשר החומר. לכן לאדם הרוחני שהוא מעל העולם החומרי, ראויות לו מצוות ה', שהן מעשים שאינם מוכרחים מעולם הטבע, ובקיומם יגיע האדם אל מעלה עליונה, מעלת העולם הרוחני, שהוא למעלה מעולם החומר.